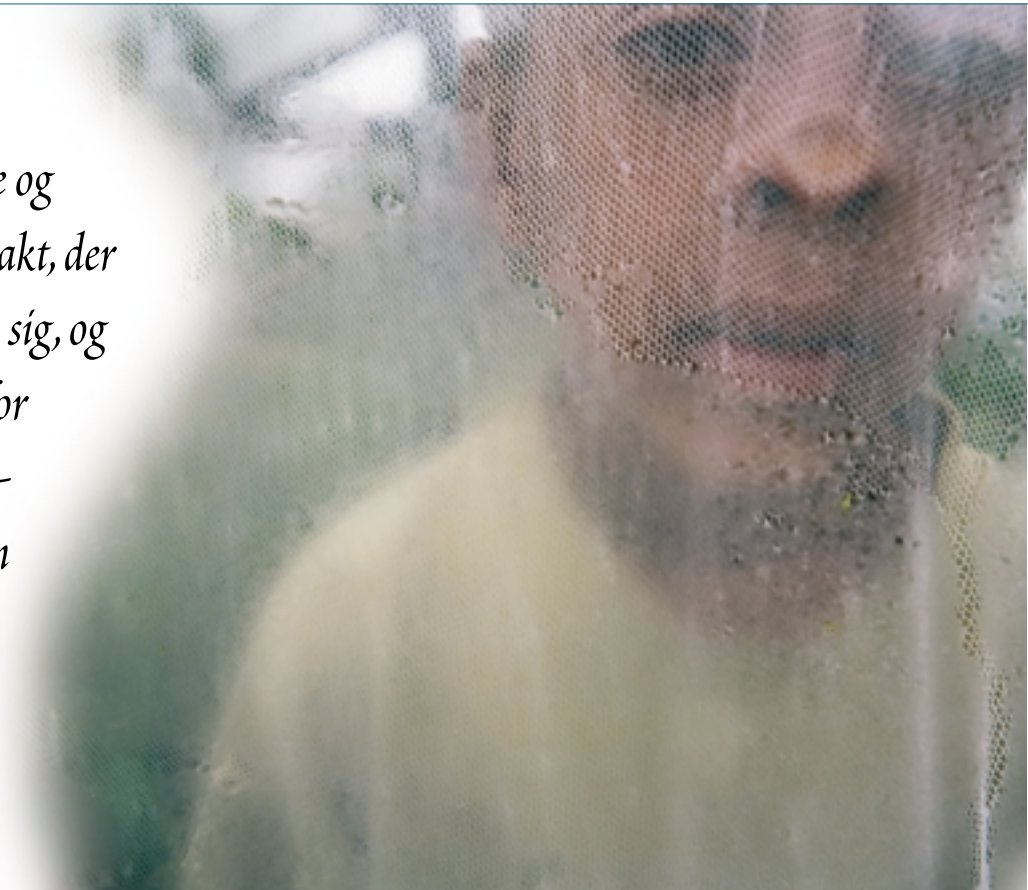

Børns **problemadfærd**

Det er den umiddelbare og gensidigt oplevede kontakt, der får barnet til at udvikle sig, og som danner grundlag for glæde, lyst og livsduelighed. Men hvad gør man med et barn, der fylder én med negative følelser?

Børns problemadfærd og negative følelsesmæssige reaktioner ses ofte som udtryk for problemer stammende fra barnets livshistorie. Barnet har måske oplevet utilstrækkelig omsorg, traumatiske situationer, overgreb eller vold. Dette påvirker naturligvis barnet negativt og sætter sine spor i dets følelsesliv, og barnet vil på mange måder fremstå som utilpasset og vanskeligt.

Den almindeligste måde at forstå sådant et barn på er, at det har det dårligt med sig selv. Den uhensigtsmæssige, negative eller selvødelæggende adfærd ses som symptomer på barnets tidligere oplevede følelsesmæssige belastninger. Samtidig er barnet ofte ikke afgørende i stand til selv at skabe

sig positive og frugtbare samværsituationer. Og det selv om alle betingelser for det er til stede, fx ved at barnet i en plejefamilie har kompetente omsorgspersoner til rådighed.

Tværtimod opleves det undertiden, som om at barnet *ønsker* konflikter, at det *har lyst* til at være på tværs, lige fra det slår øjnene op om morgenen, og at det *bevidst* provokerer, indtil man bliver vred og skælder ud. Det ender så som regel med, at de voksne bliver sure og skælder ud og barnet bliver ked af det – alle har det dårligt, og hvis er skylden?

Når det er slemt, kan vi tænke: »Barnet har det dårligt, det skal i behandling«.

Og man undrer sig. Hvorfor har bar-

En af de væsentligste måder, barnet udvikler sin kommunikationsevne på, er ved aktivt at imitere omsorgspersonerne. Barnet har brug for en kontakt, som støtter dets udvikling.

net denne adfærd, når det så åbenlyst har negative konsekvenser for det selv?

Omsorgssvigtet

Jeg havde en otteårig omsorgssvigtet dreng i behandling. Keld var ikke en dreng, som jeg umiddelbart kunne lide, da han efter mine normer gjorde et utiltalende indtryk. Han kom noget upræcist i forhold til aftalen sjoskende ind ad døren, som han aldrig lukkede efter sig. Han indledte oftest med at sige, at han var sulten, hvorefter han hev sin ramponerede madpakke frem af skoletasken. Snakkende og smaskende gik han i gang med at fortære rugbrødsadderne, efterladende sig en god del krummer m.m. på bord og gulv, hvilket tilsyneladende ikke generede ham det fjerneste. Han var nølende og lunken med hensyn til at påbegynde legeterapien, som var grunden til at han kom.

Jeg blev temmelig irriteret, hvilket jeg efter bedste evne forsøgte at skjule, men jeg havde dybest set en stor trang til at udøve en skrap omgang grænsesætning inkl. nogle slet skjulte bebrejdelser. Jeg vurderede dog, som de fleste nok ville gøre, at kritik og irette-

sættelser næppe hverken ville hjælpe ham eller forbedre mit forhold til ham, og selv om han på en vis måde havde brug for at blive korrigeret, ville han nok ikke selv føle, at han voksede af dét. Han ville sandsynligvis trække sig fra kontakten med mig, skuffet som så mange gange før over ikke at føle sig accepteret og holdt af.

Spørgsmålene stod i kø. Hvordan kom jeg ud af klemmen på en måde, som gavnede ham? Kunne jeg hjælpe ham uden at kunne lide ham? Kunne jeg komme til at kunne lide ham?

Sammenhæng?

For at finde frem til det, må vi først forstå hans baggrunden for en sådan adfærd.

Den norske psykolog Haldor Øvreide fortæller os, at de børn, der har størst behov for omsorg, paradoksalt nok har sværest ved at tage imod den. Dvs. at de børn, der har fået mindst kærlighed, også har sværest ved at modtage den, når den endelig er der.

Børn er som bekendt (blandt andet jf. Stern, 2000) ikke født som passive og tomme beholdere, som man fylder omsorg i, således at hvis de fik for lidt i de første tre-fire år af tilværelsen, så

kan man indhente det forsømte senere ved at give dem en ekstra intensiv dosis fx i en plejefamilie. Børn fødes derimod med en trang til og et potentiale for at indlære måder at kommunikere på.

En af de væsentligste måder, barnet udvikler sin kommunikationsevne på, er ved aktivt at imitere omsorgspersonerne. Barnet har brug for en kontakt, som støtter dets udvikling. Barnet opdager faktisk allerede i løbet af dets første dage efter fødslen, at det ved at efterligne eller genskabe omsorgspersonernes adfærd selv kan igangsætte en kontakt med dem. Spædbørn deltager altså aktivt i socialt spil nærmest fra fødslen (Rye, H.: 1997).

Herved påbegyndes skabelsen af de kommunikationsmønstre, som efterhånden bliver typiske for det specifikke barn med dets specifikke forældre. Primært derfor udvikler mennesker deres personligheder forskelligt, og jo yngre barnet er, des lettere er det at påvirke dets kommunikationsudvikling og dermed dets personlighedsudvikling enten i en sund eller i en forstyrret retning, sådan som det let ender for de omsorgssvigtede børn. Barnets personlighed udgøres altså ▶ ▶ ▶

► ► ► for en væsentlig del af disse kommunikations- og samspilsmønstre, som i begyndelsen er meget enkle, og som efterhånden bliver mere nuancerede.

Hvert barn udvikler sin egen kommunikationsmodel, som Øvreeide (2000) kalder barnets selv/andre-billede. Dette selv/andre-billede indeholder barnets erfaringer med og dermed dets forventninger til, hvordan kommunikationen og samspillet med både forældrene og alle andre kan foregå.

Lussing eller kys

Disse forventninger til, hvordan kommunikation foregår, er ganske vanskelige at ændre primært af én grund: *behovet for tryghed*. Tryghed for et barn er ikke kun at modtage den nødvendige omsorg og dermed føle sig tryk. En i realiteten endnu større tryghed for barnet er *forudsigelighed*. At barnet ved, hvad det kan forvente sig. Og så er det i modsætning til, hvad man som voksen ofte tror, faktisk mindre væsentligt (men selvfølgelig ikke uvæsentligt), om resultatet ender med en positiv eller en negativ følelse. Forudsigeligheden er det helt afgørende for barnet.

Reidun Hafstad (Hafstad, Reidun: Kursus i Horsens. 2002) sætter det på spidsen ved at sige, at en forudsigelig lussing er mindre skadelig end et uforudsigeligt kys. Dvs. at genkendelse er overordnet anerkendelse. Uforudsigelige, fx sindslidende mødre medfører veldokumenterede problemer for deres børn (Ahlgreen, 2001).

Denne erfaring med virkningen af forudsigelighed kontra uforudsigelighed er i andre sammenhænge blevet understøttet i dyreforsøg, hvor rotter udsat for regelmæssige elektriske stød kan tåle langt mere end dem, hvor stødet kommer en helt tilfældig rytme (Kernberg, P., 2002). At foregribelse beskytter én, gælder både for dyr og mennesker.

Så når nu barnet er vant til at blive skældt ud og afvist i stedet for at blive forstået og rummet, hvad det jo har

Tryghed for et barn er ikke kun at modtage den nødvendige omsorg og dermed føle sig tryk

behov for, og som er udviklingsstøttende for det, forventer det at blive afvist. Bliver barnet ikke afvist, som det forventer, vil det ofte gøre sig ekstra umage med at finde en adfærd, der giver andre lyst til at afvise.

Dette grundlæggende behov for forudsigelighed forklarer, hvorfor plejeforældre kan opleve deres plejebarn aktivt iscenesætte situationer, som ender med, at barnet selv bliver ked af det, frustreret eller vred. På samme måde synes det, at Keld iscenesatte en situation hos mig, som nærmest lagde op til om ikke en skideballe, så dog en stribe irettesættelser samt medfølgende afstand og dårlig kontakt. Og jeg fik lyst til at give ham negativ respons.

Kelds problem er hans indre selv/andre-billede, som i hans tilfælde ser nogenlunde således ud: Jeg er ikke værd at elske, og andre vil afvise mig. Denne opfattelse forventer han at få bekræftet, og der er en genkendelsens tryghed for ham, ved at han spiller sin vante rolle. Samtidig mærker jeg i mig tilskyndelsen til at indtage den rolle, som passer ind i dette samspilmønster, som han aktivt, spontant og selvfølgelig ubevidst lægger op til. Jeg mærker tydeligt, at Keld har jeg svært ved at holde af, men jeg ved selvfølgelig fagligt, at han har brug for et positivt anerkendende samspil, for at hans selv værdsfølelse kan forbedres.

Brug for støtte

Hvordan kan vi, i de tilfælde hvor barnets selv/andre-billede er med til at genskabe destruktive samspilmønstre, ændre dette?

For at kunne gøre det må vi kende forløbet af et samspil, som kan være en skabelon for det ideelle samspil. Det ideelle samspil kalder Øvreide og Hafstad den naturlige udviklingsstøttende dialog (Øvreide, 1998). En sådan dialog indeholder en række elementer, som man har fundet ved at iagttage kommunikationen og samspillet mellem bl.a. mødre og

spædbørn, når samspillet forløber harmonisk og positivt.

Henning Rye (1997) skriver, at den vigtigste komponent i barnets tidligste samspil handler om, hvor godt omsorgsgiverne responderer på barnet, altså deres evne til at opfatte og reagere på barnets signaler og initiativer. Det svarer til princippet i følgende kommunikationscirkel: Barnets initiativ → den voksnes respons → barnets nyt initiativ → den voksnes næste respons osv.

Børn har fra første færd i deres udvikling brug for aktiv støtte fra voksne for at lære en hensigtsmæssig måde at kommunikere på. Hvis barnet ikke har lært dette, og det har mange plejebørn ikke, så kan plejeforældrene fx opleve, at når der kommer et følelsesmæssigt stærkt påvirket barn hjem fra samvær med de biologiske forældre – et barn, som de ikke kan hale et ord ud af, så kan de ikke tale med barnet om det, der går det på. Barnet har ofte ikke lært at sætte ord på sine følelser og har ikke tiltro til, at det nytter at gøre det.

Børn i forskellige relationer udvikler forskellige selv/andre-billeder, og derfor må vi forholde os meget forskelligt til dem, når vi vil forsøge at trække dem ind i et udviklingsstøttende samspil. Også meget omsorgssvigtede børn har dybest set brug for og lyst til at indgå i en udviklingsstøttende dialog, hvorfor de responderer positivt, når de bliver tilbudt det. Det kræver, at omsorgspersonerne ikke ubevidst følger deres egne umiddelbare følelser og automatisk lader sig trække ind i den af barnet forventede rolle, men at vi bevidst forholder os til det aktuelle samspilmønster og ændrer vores rolle, så at samspillet bliver udviklingsstøttende for barnet og det dermed får det bedre og får nye redskaber til at mestre sit liv med.

Voksenadfærden i en udviklingsfremmende dialog indeholder syv hovedelementer, som kort kan beskrives på følgende måde (Øvreide, 1998). ▶ ▶ ▶

- ► ►
1. Den voksne *følger* med sin opmærksomhed barnets opmærksomhedsfokus.
 2. Den voksne *signalerer*, at han eller hun ser barnets fokus.
 3. Den voksne *venter* på barnets reaktion på sin aktivitet.
 4. Den voksne *sætter ord på* det, der sker og skal ske.
 5. Den voksne *anerkender* ønskværdig adfærd.
 6. Den voksne *præsenterer* barnet for andre personer.
 7. Den voksne *respekterer* barnets signaler på afslutning af dialogen.

Det er i øvrigt disse syv punkter, man undersøger i Marte Meo-samspilsanalyser, hvad enten det drejer sig om et mor-spædbarn-samspil eller et terapeut-barn-samspil.

En anden accept

Eksemplet med Keld fandt sted, før jeg kendte til den udviklingsstøttende dialog, så de begreber var ikke i mine tanker. Men under en supervision på situationen blev det klart for mig, at der foregik et (sam-)spil her, som jeg måtte bryde. Jeg tænkte dengang på det som et ukærlighedsspil (Schellenbaum, 1993), hvor min tildelte rolle skulle være at bekræfte Keld i, at han ikke var værd at elske. Da jeg indså dette, kunne jeg følelsesmæssigt beslutte mig for, at det ikke skulle lykkes ham at få mig til at afvise ham. Samtidig kunne jeg meget bedre komme i kontakt med en medfølelse for ham, da jeg kunne se hans ægte sårbare

selv inde bag iscenesættelsen af den selvopfyldende negativitet.

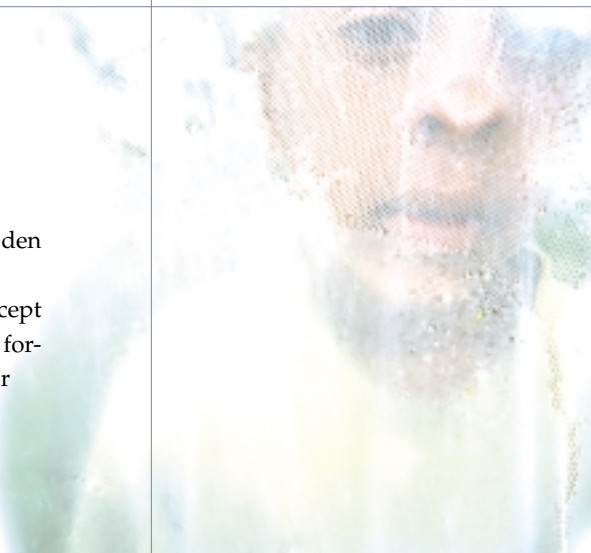
Jeg følte derfor en helt anden accept af Keld. Dette medførte til min forbløffelse, at den næste gang efter supervisionen, hvor Keld trådte ind ad min dør, virkede han totalt forandret. Han var glad, omhyggelig, positiv, åben og samarbejdsvillig. Med andre ord blev han helt sympatisk og elskværdig. Han havde forandret sig – eller havde jeg forandret mig og dermed min oplevelse af ham?

Et positivt samspil kunne under alle omstændigheder tage sin begyndelse og udvikle sig, da jeg uden større besvær kunne påtage mig en anden og meget mere positivt rolle over for ham.

Omsorgspersoners opgave er at møde barnet og dets særlige kommunikationsmønster (selv/andre-billede) på en sådan måde, at en udviklingsstøttende dialog etableres. Ellers vil barnet blot blive bekræftet i sit negative selv-billede, og den socialpsykologiske arv kan fortsætte.

Når der er behov for supervision af barnets plejeforældre, skal den bl.a. rette sig mod at klarlægge det specifikke barns kommunikationsmønster og finde frem til den respons, der hjælper barnet ind i et udviklingsstøttende samspil.

Bjarne Thannel er cand.psych., ansat ved Børnefamilierådgivningen i Horsens Kommunes Børn & Unge-forvaltning

Litteratur:

Ahlgreen, Birgitte: Usynlige unge. Børn og unge med psykisk syge forældre. 2001.

Hafstad, Reidun: Udviklingsstøttende dialoger i skolen. Artikel i Helgeland, I. M. (red.): Forebyggende arbejde i skolen – en pædagogisk udfordring. 2002.

Kernberg, Pauline: Personality Disorders in Children and Adolescents. 2000.

Kernberg, Pauline: Personality Disorders in Children and Adolescents. Kursus i København. 2002.

Rye, Henning: Tidlig hjælp til bedre samspil. 1997.

Schellenbaum, Peter: De uelskedes sår. 1993.

Stern, Daniel: Barnets interpersonelle verden. 2000.

Øvreide, Haldor: Marte Meo: Marte Meo metoden og udviklingsfremmende dialoger. 1998.

Øvreide, Haldor: At tale med børn. 2000.